

vanskih jezikov: ruščine, poljščine in češčine. Poljedelske, obrtne in trgovske srednje šole bi pripravljale svoje gojence in gojenke za te gospodarske stroke in znanosti, a v humanistično srednjo šolo bi prišli oni, ki bi si izvolili univerzitetne stroke. Humanistična srednja šola bi se s tem izberom iznebila navlake, ki vanjo ne spada, njene zahteve bi morale biti primerne njenemu namenu, a ne kakor je danes, ko se večina uči zaradi izpričevala (in ne zaradi potrebnega znanja) ali pa kot prehod za drug poklic.

Ustroj srednje šole se mora izpremeniti tudi v notranjem poslovanju v snovi in načinu podajanja: non multa, sed multum na podlagi delovne šole! Prirodosnanski pouk ne bodi teoretična znanost, ampak prilagoditev teorije praktičnemu življenju, kar se naj bi vršilo v laboratorijih (delavnicah). Zlasti potrebuje reforme pouk klasičnih jezikov in zgodovine. Še danes goni učiteljstvo letnice in vojne, še danes dinastične rodovnike, a pri maturi (ne vem, ali je bilo to pred vojno ali med vojno) se je dalo takšno vprašanje (v nemškem jeziku): «Wieviel Kinder hat Seine Majestät?» Zgodovina je pastorka današnjega šolskega pouka brez znanja gibnih sil narodov in držav. Tudi Wester (str. 49—50) zahteva moderniziranje učne metode.

Wester se je v svoji knjižici dotaknil tudi prosvetne uprave in s tem združenih vprašanj, n. pr. o ravnatelju ali direktorju, o stalnosti in daljnji izobrazbi učiteljstva, o disciplini učencev zlasti glede strankarske agitacije itd. (str. 53—69). Upravičeno nasprotuje pretiranemu centralizmu v šolski upravi, ki rodi nered. Bila je pametna misel Stjepana Radića o decentralizaciji prosvetne uprave s prosvetnimi inspektorati, ki so pa izvedeni samó v proračunu, a ne tudi v upravi, s čimer se je nered povečal. Prosvetna uprava bi bila postala neodvisna od velikih županov, t. j. od lokalne politike, kar bi bilo v korist šolstvu in prosveti. Odkrito nastopa Wester tudi proti zavajanju mladine na politično-strankarsko področje, ko se vršé zborovanja «naprednih» in «katoliških» srednješolcev pod vplivom strankarjev-politikov, kar je «gnusno početje, ki nalikuje kupovanju duš»; zato kliče pisatelj: «Strankarji, pustite šolsko mladino pri miru!»

Ne da bi podiral temelje današnjega šolskega ustroja, podaja Wester v podrobnostih odkrito njegovo kritiko in nasvetuje preudarno mnogo potrebnih izboljšav. Ker knjižica to zasluži, ji želim, da najde odziv pri javnosti, ki naj s svojim vplivom doseže, da jo upošteva tudi prosvetno ministrstvo pri izvajanju šolske reforme.

Dr. L.

Anton Kristan, O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem do ustanovitve jugoslovanske socialno-demokratske stranke (1848—1896). V Ljubljani, 1927. Založila Zadrúžna založba v Ljubljani. Natisnili J. Blasnika nasl. v Ljubljani. 200 str.

Zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem smo pogrešali; zato je treba pozdraviti Kristanovo knjigo, ki je ponatis iz lista «Pod lipo». Način podajanja se mi pa ne zdi posrečen. Izmed navedenih virov se od nekaterih ponatiskujejo kar cele strani (str. 54—55, 90—95, 100—105, 113—114, 116—119, 147 do 151, 163—164, 167—170), da se s tem snov ponavlja, dasi bi bilo pravilno, ako bi se bili viri po potrebi uporabljali med podajanjem snovi. Spis bi bil enotnejši, zato preglednejši. V tej zasnovi se podaja mnogo gradiva, ki bi bilo moralo biti obdelano. Nasprotno je pa hvale vredna priloga, kjer je Cvetko Kristan sestavil seznam slovenskih socialističnemu delavstvu namenjenih knjig, brošur, revij in časopisov od 1890. do 1927. leta (str. 173—200).

Kristanov spis navaja politične in gospodarske prilike v Avstriji in Nemčiji, pod katerimi se je oblikovalo delavsko gibanje od 1848. leta dalje. Mejnik, oziroma začetek delavskega socialističnega gibanja na Slovenskem tvori ustanovitev delavskega izobraževalnega društva v Ljubljani (str. 21—27). Zgodovinski podatki glede tega bi bili natančno naslednji: Po poročilu «Lai-bacher Tagblatt» z dne 29. novembra 1869. se je vršil razgovor o ustanovitvi društva dne 28. novembra 1869. leta (predsedoval je Dežman), oblastno do-voljenje je bilo izdano dne 15. januarja 1870. in ustanovni občni zbor se je vršil dne 20. februarja 1870., a dne 15. januarja 1871. je bil ustanovni občni zbor «Delavskega podpornega društva za bolne in onemogle». V osnutku pravil, kakor jih je objavil Fr. Erjavec (Socialna Misel, 1927, str. 41—42), ki tudi piše zgodovino delavskega gibanja na Slovenskem, je bila predlagana «Slovenska lipa» kot društveno ime; toda Dežmanov «Laibacher Tagblatt» je nastopil dne 6. decembra 1869. proti imenu «Slovanska lipa». Kako naj bi se bilo društvo imenovalo prav za prav, ne morem določno pojasniti.

Kristan zasleduje delovanje Mosta, Wagnerja, Arka in Kunca v ljubljan-skem delavskem izobraževalnem društvu, kjer sta se polagoma izoblikovali dve struji: zmerna in radikalna, dokler ni prišlo v dobi Železnikarja do gla-so-vite obravnave proti «krvavcem» v Celovcu 1884. leta, ki je v knjigi podana po poročilu «Klagenfurter Zeitung» obširno (str. 64—90). Pisatelj razpravlja posebej o Kuncu in Železnikarju, ki ga pravilno označuje kot čustvenega revolucionarja besed, a sicer poštenjaka, o prvem delavskem krščansko-socialnem listu «Ljudski glas» (1882—1884), o ustanovitvi socialno-demokra-tične stranke v Avstriji 1888./1889. leta, o prvem praznovanju prvega maja 1890. leta, o gibanju med rudarji in železničarji, o socialističnem listu «De-lavcu» (1893—1898) ter končuje z ustanovitvijo jugoslovanske socialno-demo-kratične stranke 1896. leta in s početki krščanskega socializma na Slovenskem.

Posebno poglavje je posvetil Kristan svoji stroki, prvim delavskim za-drugam na Slovenskem (str. 43—51), ko sta se borili dve načeli za zmago: liberalno Schulze-Delitschevo in socialistično Lassalovo. Tu bi bil lahko omenil prvo delavsko stavko 1871. leta. Jugoslovanska socialno-demokratska stranka se je ustanovila, kar Kristan pravilno ugotavlja, 15. in 16. avgusta (sobota in nedelja) 1896. leta in ne, kakor se je poročalo na VI. strankarskem zboru avstrijske socialne demokracije 1897. leta, da je bilo to 27. in 28. av-gusta (str. 159). O tem je poročal «Slovenec» dne 14. avgusta 1896. in ne 14. ju-lija (str. 158). Železnikarjev zagovor pred celovško poroto, da je bilo njegovo zmerno - narodno, avstrijsko stališče nasprotno ultra - narodni, miroljubni stranki v Ljubljani, ni jasen: ali se Železnikar ni dobro izrazil ali pa ni točen prevod (str. 69). Železnikar je imel (ne najbrže) kot upnik «Ljudskega glasu» v letu 1884. polovico lastništva, kar omenja «Ljudski glas» dne 12. julija 1884. in kar navaja tudi Kristan (str. 114—115).

Jezikovno je Kristanova knjiga dobra, samo nekaj neslovenskih izrazov moti, n. pr.: šupirati (str. 27), osvobojen namesto v tem primeru oproščen (str. 37), doslov (str. 51), predhajati (str. 124), uvagonirati (str. 140). Rodilnik od imena Arko naj se glasi Arka in ne Arkota (str. 34); nekaj je tiskovnih napak, n. pr. na str. 40. je izpuščena beseda «stranka», na str. 121. mora biti «pred-pravice» namesto «pravice», na str. 162. «Žičkar» namesto «Žiškar» itd.

Kljub napačni zasnovi priporočam Kristanov spis, ker je zanimivo in hvaležno berilo, z željo, da bi sledilo nadaljevanje.

Dr. L.